

Molenda, Danuta

"Právni život v husitské Kutné Hoře", J. Kejř, Praha 1958 : [recenzja]

Przełąd Historyczny 50/2, 380-383

1959

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych, tworzonej przez Muzeum Historii Polski w Warszawie w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został opracowany do udostępnienia w Internecie dzięki wsparciu Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego w ramach dofinansowania działalności upowszechniającej naukę.

J. Kejř, *Právní život v husitské Kutné Hoře*, Československá Akademie Věd, Sekce ekonomie, práva a filosofie, Právněhistorická knižnice, Praha 1958, s. 257.

Pierwszy tom nowej prawnohistorycznej serii wydawniczej Czechosłowackiej Akademii Nauk stanowi próbę częściowego zapełnienia luki, jaką w historiografii czeskiej stanowią dzieje państwa i prawa w epoce husyckiej. Podejmuje on problematykę znacznie szerszą niż to sugeruje tytuł pracy. W czterech rozdziałach omawia kolejno dzieje miasta w epoce husyckiej (s. 11—87), życie społeczno-gospodarcze ze szczególnym uwzględnieniem zmian zachodzących w związku z rozwojem wydarzeń (s. 87—157), ustrój miasta (jego władze zwierzchnie i radę miejską) (s. 158—187) oraz prawo majątkowe (zasady ogólne, prawo małżeńskie i rodzinne, rzeczowe, obligacyjne, spadkowe i procesowe).

Wychodząc ze słusznego założenia, że badań nad ustrojem i prawem nie można izolować od życia ekonomiczno-społecznego autor zatracił nieco proporcje i rozbudował pracę tak, że utraciła ona właściwie swój prawnohistoryczny charakter i jest — jak to sam autor sformułował — „obrazem dziejów, gospodarki i życia prawnego” Kutnej Hory, przyczynkiem do dziejów miast czeskich w epoce husyckiej. Mimo zastrzeżeń autora, że część społeczno-ekonomiczna pracy ma służyć jedynie do wyjaśnienia zagadnień ustrojowo-prawnych i w związku z tym nie pretenduje do objęcia całości problematyki, jednak, jak się wydaje, te właśnie wybrane problemy, zgrupowane przede wszystkim w rozdziale pierwszym i drugim, są najbardziej cenne i interesujące. Przewyższają one objętością (rozdział I i II — 147 stron, rozdział III i IV — 73 strony), merytoryczną wartością, metodą badawczą i osiągniętymi wynikami dwa ostatnie rozdziały, poświęcone analizie ustroju i prawa. Wyjaśnić można to częściowo charakterem i szczupłością materiału źródłowego, jakim dysponował autor. Z okresu husyckiego zachował się tylko jeden tom kutnohorskich ksiąg miejskich tzw. „*Liber hereditatum antiquus*”, w którym przeważają zapiski o obrocie nieruchomościami oraz wypisy z wprowadzonych w epoce husyckiej, a dziś nie istniejących czterech innych ksiąg (tzw. *memorabiliów*), zawierające głównie uchwały w sprawie rzemiosł i cechów. Ich ilość, treść i charakter rekonstruuje autor na podstawie wnikliwej analizy zachowanych wypisów późniejszych, przeprowadzając jednocześnie krytykę i ocenę wiarygodności ocalałej księgi. Bardziej zrozumiałe konstrukcyjnie byłoby umieszczenie tego interesującego rozdziału nie jako ekskursu po rozdziale pierwszym, ale na początku pracy lub przy rozdziale o organizacji władz miejskich, ewentualnie w rozdziale drugim, opartym bezpośrednio i głównie na materiałach z ksiąg miejskich.

Jednym z głównych problemów pracy, występującym we wszystkich jej częściach, jest analiza wpływu ruchu husyckiego na życie miasta i ocena działalności władz husyckich w Kutnej Horze. Kejř przeciwstawia się rozpowszechnionej w historiografii niemieckiej tezie o całkowitym upadku miasta i jego gospodarki w epoce husyckiej i o niszczycielskiej roli husytów (tezy te zostały już zresztą zrewidowane w nowszych pracach czeskich np. J. Kořana). Dowodzi więc, że miasto rzeczywiście uległo znacznemu zniszczeniu (dwukrotny pożar) i wyludnieniu (ucieczka przeważającej części niemieckiego mieszczaństwa), co wpłynąć musiało na dezorganizację jego podstaw ekonomicznych — górnictwa i mennicy. Jednakże miasto odbudowało się niezwykle szybko dzięki masowemu napływowi nowych osadników. Autor wskazuje słusznie, że niewątpliwie zahamowanie rozwoju górnictwa, które odbiło się na działalności mennicy kutnohorskiej, spowodowane było nie tylko wojnami husyckimi, ale miało i głębsze przyczyny. W związku

z wyczerpaniem rud powierzchniowych trzeba było przechodzić do eksploatacji głębszych pokładów i przestawiać się na inną, bardziej skomplikowaną technikę wydobywczą. Niemniej przytoczone przez autora przykłady o objawach załamania górnictwa już przed wojnami husyckimi są mało przekonujące. Przecistawiając się tezie o całkowitym upadku górnictwa i mennicy w okresie husyckim autor dowodzi, że czynna była znaczna liczba kopalni i hut, dających swym właścicielom znaczne zyski, i że produkowano dostateczną ilość srebra dla mennicy. Rozwijało się również pomyślnie rzemiosło i handel (wiele rzemiosł było już zorganizowanych w cechy), a o wielkości i rozległości miasta świadczy fakt, że obok centralnej administracji rady miejskiej istniały organy administracyjne w poszczególnych dzielnicach i przedmieściach. Kutna Hora w epoce husyckiej po chwilowym upadku odzyskała znów dawne znaczenie, stając się w latach trzydziestych najważniejszym ośrodkiem gospodarczego i politycznego życia w Czechach.

Silnie podkreśla Kejř konstruktywną rolę husytów w odbudowie i unormowaniu życia w mieście. To walka Kutnej Hory w obozie antyhusyckim doprowadziła ją do ruiny finansowej, całkowitego wyczerpania zapasów srebra w mennicy, zastoju w kopalniach w wyniku rabunkowej eksploatacji Zygmunta i oderwania dużej liczby górników od produkcji poprzez aktywny ich udział w walkach. Husyci, przejąwszy zniszczone miasto, doceniając w pełni jego znaczenie ekonomiczne i polityczne, skierowali wszystkie wysiłki na przywrócenie ładu i porządku, sprawnego funkcjonowania władz miejskich, ustabilizowanie gospodarki, podniesienie z ruiny górnictwa i mennicy. Autor uważa, że na przykładzie Kutnej Hory widać szczególnie wyraźnie polityczny i gospodarczy zmysł husytów, każący im w imię dobrze zrozumianego własnego interesu odsunąć na plan dalszy spory religijne i traktować lojalnie pokonanego wroga. Nie wszystkie jednak wnioski tej części pracy są przekonująco udokumentowane, a zwłaszcza zbyt pochopne i przesadzone wydaje się końcowe stwierdzenie, że w okresie husyckim stworzone zostały podstawy dla późniejszego świetnego rozkwitu miasta w drugiej połowie XV wieku.

Drugim podstawowym problemem pracy Kejřa jest zbadanie wpływu wydarzeń, jakie przeżywało miasto i cały kraj, na życie wewnętrzne Kutnej Hory a przede wszystkim procesów, związanych z masowym opuszczeniem miasta przez niemiecki patrycjat i większą część mieszczaństwa oraz napływem nowego, czeskiego żywiołu.

Na uwagę zasługuje metoda pracy, dzięki której autor potrafił ze skąpych i dość jednostronnych wiadomości wyciągnąć ciekawe wnioski.

Transakcje miejskimi nieruchomościami, w które przede wszystkim obfitują badane przez autora źródła, są ważnym miernikiem rozwoju życia społeczno-gospodarczego w mieście średniowiecznym. Dysponując przeszło 500 takimi wzmiankami bada je autor pod kątem liczby transakcji, rodzaju nieruchomości, cen (uwzględniając wahania wartości pieniądza) oraz nabywców, zestawiając wyniki w kilkunastu obszernych tablicach. Z drugiej strony pragnąc uchwycić dynamikę rozwoju dzieli 12-letni okres panowania husytów w Kutnej Horze na 3 podokresy, przyjmując jako kryteria podziału dwa istotne dla wewnętrznego życia miasta wydarzenia: przywilej z r. 1428, wydany przez władze wojsk taborowych, pozwalający na nieprzyjmowanie do miasta zbiegłych mieszczan i zatrzymanie ich skonfiskowanego majątku w rękach nowych właścicieli, co odbiło się korzystnie na życiu gospodarczym miasta, oraz *laudum* miejskie z roku 1433 o możliwości powrotu dawnych mieszczan i górników, co znów świadczyło o stabilizacji i poczuciu bez-

pieczeństwa nowego mieszczaństwa czeskiego¹. Na podkreślenie zasługuje krytyczne podejście autora do wzmianek źródłowych i duża ostrożność w formułowaniu wniosków oraz umożliwienie czytelnikowi śledzenia toku jego rozumowania.

Wkrótce po zniszczeniach i wyludnieniu miasta daje się zaobserwować chwilowy spadek liczby transakcji i cen nieruchomości. Wkrótce jednak, wraz z napływem osadników, rozpoczyna się żywy ruch budowlany, rosną też gwałtownie ceny nieruchomości (przede wszystkim domów i budynków w mieście, w mniejszym stopniu placów pustych lub ze zniszczonymi zabudowaniami, których jest pod dostatkiem i które są rozdawane lub tanio sprzedawane nowym osadnikom). Rozwija się nawet w tej dziedzinie spekulacja. Szybki rozwój gospodarczy sprzyja różnicowaniu się nowego społeczeństwa miejskiego. Zestawiając wiadomości o nabywcach nieruchomości uchwycił autor proces tworzenia się nowego, czeskiego patrycjatu: powtarzanie się niektórych nazwisk przy transakcjach o najwyższych cenach i jednoczesne występowanie tych samych nazwisk wśród członków rady. Patrycjat ten rekrutuje się głównie z ludzi związanych z górnictwem, handlem, mennicą, oraz spośród urzędników i członków wojsk husyckich.

W miarę stabilizacji gospodarczej rosnący w potęgę patrycjat uzyskuje polityczną przewagę w mieście, a odsuwając od wpływów w radzie zwolenników lewego skrzydła husytów odchodzi od ideologii husyckiej stając na pozycjach umiarkowanych, a potem i reakcyjnych, choć formalnie Kutna Hora należała do związku miast husyckich i w bitwie pod Lipanami brała udział po stronie taborytów.

Mniej cenne, słabiej udowodnione, o charakterze raczej opisowym, wydają się fragmenty pracy, poświęcone omówieniu rzemiosła i handlu, socjalnego położenia górników oraz analizie rozwarstwienia zawodowego mieszkańców Kutnej Hory. W tym ostatnim wypadku przyjęcie z konieczności jako podstawy obliczeń danych o zawodach osób występujących w zapiskach analizowanej księgi musiało doprowadzić do sformułowania jedynie względnych wniosków, których nie można rozciągać na całość społeczeństwa miejskiego. Z tego zdaje sobie sprawę sam autor korygując otrzymane dane, w sumie jednak wyniki tych rozważań nie mają dużej wartości, a stwierdzenie, że co najmniej połowa ludności miasta była w sposób pośredni lub bezpośredni związana z produkcją srebra, jest oczywiste i typowe dla wszystkich większych średniowiecznych miast górniczych.

Interesujące wiadomości o organizacji dostaw węgla drzewnego, położeniu społeczno-prawnym i zróżnicowaniu węglarzy, zaopatrujących Kutną Horę w ten tak ważny i niezbędny dla produkcji hutniczej produkt, zawiera zamieszczony po pierwszym rozdziale ekskurs, analizujący przyczyny udziału węglarzy w rewolucyjnym zgromadzeniu chłopów w okolicach Kutnej Hory w roku 1420.

Procesy, zachodzące w życiu społeczno-ekonomicznym miasta znalazły odzwierciedlenie w dziedzinie ustroju i prawa. Podejmując analizę organizacji, działalności i składu rady miejskiej autor zestawia w kilkunastu tablicach wszystkich występujących w tym okresie burmistrzów i rajców określając lata ich urzędowania. Rada jest i w okresie husyckim zwykłym organem administracyjnym średniowiecznego miasta. Coraz większą przewagę uzyskują w niej grupy zamożnego mieszczaństwa. Znamienny jest fakt, że najsilniejszą grupę tworzą ludzie, związani z górnictwem, hutnictwem i mennicą (kupcy rudy, mincerze, urzędnicy), co jest odbiciem znaczenia gospodarczego tych gałęzi produkcji dla miasta.

---

¹ Dla czytelnika polskiego interesujący jest fakt, że uchwała ta, mówiąca o osiedlaniu się w mieście cudzoziemców, na pierwszym miejscu wymienia Polaków (za nimi Serbów, Słowaków, Niemców, Węgrów). Tekst w załączniku źródłowym nr 2.

Przystępując do rozważań nad obowiązującymi w latach panowania husytów w Kutnej Horze zasadami prawa majątkowego dochodzi Kejř do wniosku (który zresztą nie zostaje w pełni potwierdzony przez dalsze wywody), że należy odrzucić możliwość dalszego obowiązywania prawa z epoki przedhusyckiej, spisano go przez Jana z Gelnhausen w zachowanym do dziś kodeksie „Jus civile et montanorum”. Zasadnicze zmiany w życiu społeczno-gospodarczym i politycznym wymagały bowiem sformułowania nowych zasad prawnych. Próbę ich odtworzenia podejmuje autor drogą analizy praktyki prawnej na podstawie konkretnych, poszczególnych przykładów i wzmianek, niezbyt zresztą licznych i treściwych w tej dziedzinie.

Zmiany zaszły w dziedzinie najbardziej ogólnych zasad prawnych, np. wprowadzenie jako nadrzędnej normy prawnej zasady „prawa bożego” oraz warunek przyjęcia wyznania utrakwistycznego i przystąpienia do artykułów praskich dla mieszkania, nabywania nieruchomości i sprawowania urzędów w mieście. Drugą dziedziną, w której zaszły duże zmiany i powstała konieczność ukształtowania się nowych zasad i przepisów, było prawo związane z posiadaniem i nabywaniem nieruchomości. W wyniku konfiskaty dóbr zbiegłych lub wygnanych mieszczan przestało obowiązywać wszelkie dawne prawo do nieruchomości miejskich, a sprawujące nad nimi zwierzchnie prawa władze wojskowe, a potem miejskie rozdawały je lub sprzedawały nowym osadnikom (a czasem i starym właścicielom) na określonych warunkach i zasadach, które zaczęły przekształcać się w obowiązujące prawo obyczajowe.

Konieczność szybkiej odbudowy miasta znalazła wyraz w obowiązku odbudowy zburzonych zabudowań, nakładanym na nowych nabywców, którym nadawano domy *ad tenendum, utendum, possidendum et extruendum*. W okresie husyckim rozszerzył się także zakres wpisów i znaczenie ksiąg miejskich, istniała pełna wiara w moc i trwałość ich zapisów.

Z drugiej strony również w dziedzinie prawa dostrzec można zmiany wywołane stabilizacją gospodarczą i rosnącą przewagą mieszczaństwa, np. stopniowy zanik wzmianek o powoływaniu się na „prawo boże”, przejście bez większych zmian zasad prawa spadkowego, a przede wszystkim zachowanie w pełni feudalnej własności miejskiej. W Kutnej Horze nie doszło w ogóle do zastąpienia feudalnej własności nowymi formami własności społecznej jak np. w Taborze. Zmieniły się jedynie osoby właścicieli, ale własność w swych podstawach pozostała niezmienną.

W sumie praca Kejřa stanowi cenne studium z dziejów Kutnej Hory, ośrodka o istotnym znaczeniu gospodarczym nie tylko dla Czech, ale i dla całej Europy środkowej w XV w. Niedostatki pracy spowodowane zostały głównie szczupłością źródeł przy stosunkowo wąskich ramach chronologicznych i rozległością jej problematyki. Raz jeszcze podkreślić należy metody pracy autora, dzięki którym zdołał on wydobyć maksimum wiadomości z materiałów, jakimi dysponował.

Pracę zamyka 5 załączników źródłowych (s. 232—246), zawierających m.in. ocalałe wypisy z zaginionych ksiąg miejskich Kutnej Hory, wykaz skrótów, niezbyt dokładne indeksy (imienny i rzeczowy), oraz spis wykorzystanych rękopisów i archiwaliów (podający często jedynie ich sygnatury bez bliższej informacji o charakterze źródła). Brak natomiast omówienia, czy choćby spisu źródeł drukowanych i literatury. Przy braku podsumowań treści poszczególnych rozdziałów daje się też szczególnie odczuć potrzeba zakończenia, sumującego wnioski pracy.